

Príspevky k pravdepodobným prameňom anekdot a facécií Jozefa Ignáca Bajzu

Contributions to the probable sources of Jozef Ignác Bajza's
anecdotes and facetiae

DOI: 10.31577/EtnoRozpra.2025.32.1.01

József Liszka

Abstract

Jozef Ignác Bajza's collection of anecdotes and facetiae, a pioneering work in Slovak literature, was published in 1795 in Trnava. The collection, which has since become a book rarity, was republished in 1978 by J. Minárik, translated into modern Slovak literary language. Later publishers and analysts, aware that Bajza's texts in fact provide the same view of the world that we have come to know through Arlotto, Gonella, Poggio, or Bebel, one of the (actually unwitting) forerunners of the Reformation, have tangentially (suspecting mainly Latin, German, and Polish predecessors) looked into the direct sources of Bajza's anecdotes. Although the characteristic features of Bajza's narrative and style are ab ovo for the centuries-old genre itself, they are not unique to Bajza, but are also found in *Democritus ridens* (1770) and in the Hungarian S. Andrád (1789, 1790). And one of the presumed, indirect or direct precursors of all this is also present in the pages of the *Vade Mecum* (in whole or in part) (1774–1777), annotated by Friedrich Nikolai. This paper attempts to explore possible Hungarian and German sources for Bajza's anecdotes and facetiae.

Keywords

comparative studies, folklore and literature, transmission and reception, anecdote, facetiae, Jozef Ignác Bajza, Sámuel Andrád, zbierka *Democritus ridens*, zbierka *Vade Mecum*

Kľúčové slová

komparatistika, folklór a literatúra, transmisia a recepcia, anekdota, facécie, Jozef Ignác Bajza, Sámuel Andrád, *Democritus ridens*, *Vade Mecum*

Kontakt / Contact

doc. PhDr. József Liszka, PhD., Fórum inštitút pre výskum menšín – Výskumné centrum európskej etnológie, Parková 4, 931 01 Šamorín, Slovenská republika,
e-mail: liszkajozsef@azet.sk

Ako citovať / How to cite

Liszka, J. (2025). Príspevky k pravdepodobným prameňom anekdot a facécií Jozefa Ignáca Bajzu. *Etnologické rozpravy*, 32(1), 40-63. <https://doi.org/10.31577/EtnoRozpra.2025.32.1.01>

Jozef Ignác Bajza (1755 – 1836) bol jednou z vedúcich osobností formovania slovenského spisovného jazyka. Bernolákov húževnatý oponent, ktorý okrem toho, že bol autorom prvého slovenského románu par excellence (*Príhody a skúsenosti mladíka Reného*, 1783-1785/2001), bol autorom a zostavovateľom jedinečného žánru v slovenskej literárnej histórii, zbierky anekdot a facécií, ktoré toho času boli v Európe mimoriadne populárne a rozšírené (Baiza, 1795). Jozef Minárik v roku 1978 pripravil moderné vydanie tejto zbierky, texty transformoval do modernej slovenčiny, napísal k nej aj vysvetlivky a doslov, z čoho je známe, že Bajzova kniha, vydaná v Trnave, bola vo svojej dobe taká populárna, že sa čítala doslova „do roztrhania“. Podľa Minárikových vedomostí sa zachovali len štyri exempláre, dva v Martine (v Slovenskej národnej knižnici a v súkromnej zbierke), jeden v múzeu v Skalici (ktorého existencia sa odvtedy spochybňuje) a jeden v Maďarskej národnej knižnici [Országos Széchényi Könyvtár] v Budapešti. Vzhľadom na jej predpokladaný široký dosah nie je prekvapujúce, že potomkovia považujú túto knihu, ktorá je v užšom zmysle čisto zábavná, za medzník vo vývoji slovenskej spisovnosti a slovenského literárneho jazyka. Približne sto rokov po jej vydaní ju Jozef Kohút považuje za Bajzovo najslovenskejšie a najpopulárnejšie dielo, ktorého niektoré časti sa podľa neho stali súčasťou ústnej tradície¹ (-ill, 1895: 20). Jaroslav Vlček tvrdí, že dnes už nie je možné rozlíšiť, čo z textov Bajza niekde počul, niekde čítal, prípadne doplnil alebo sám vytvoril, hoci predpokladá, že väčšinu z nich čerpal z reálnej každodennosti svojho prostredia.²

¹ Treba však poznamenať, že mi nie je známe žiadne dôkladné skúmanie recepcie Bajzových textov. Skôr sa možno len domnievať, že niektoré typy textov sa mohli (aj) prostredníctvom Bajzu dostať alebo dokonca „sa vrátiť“ znovu do neskoršej ľudovej slovesnosti (pozri napr. Gašparíková, 1981; Leščák, 2010).

² „Je to päť-sto anekdot kratších-dlhších, z všelijakých oborov, najviac z blízkeho, skutočného života, ale i z lektury, najmä antickej, Satirický posmešok, často hodne smelý i v obore pohlavnom, je charakteristický pre stoloťie XVIII; inde stvoril celú literatúru. U nás Bajza, satirisujúc vo veršoch i v prose, pokračoval len tam, kde prestali starí ľudia pospolití, i študovaní juráti, assesori, zemskí páni, veselí farári a učítela, ktorých podobné trudy Tablic posbieral v ‚Starých veršovcoch‘ a vernejšie Čaplovič v ‚Slovenských veršovoch‘. Literárnu podobizeň Bajzovu z týchto smiechot dopĺňať dnes už je tvrdo: nemožno už rozoznať, čo odpočúval, čo vyčítal, čo a koľko pridol zo svojho.“ (Vlček, 1897: 566-567).

Aj keď sa na prvý pohľad zdá, že predpokladané Bajzove zdroje sú chaotické, stále je možné pokúsiť sa ich roztriediť, ako to mnohí aj urobili. Hoci sa analytici a interpreti diela³ (Brtáňová, 2011; Kotvan, 1975; Minárik, 1978; Žeňuchová, 2016a, 2016 b a ďalší), v podstate zhodujú na zdrojoch jednotlivých textov, na tom, že môžu pochádzať zo zbierok napísaných po latinsky (najmä s antickou tematikou), z iných dobových zbierok, (školských) čítaniek, z miestnej ústnej tradície⁴ alebo z Bajzových vlastných skladieb. Žiaľ, v najzriedkavejších prípadoch (ku ktorým sa ešte vrátim) sú tieto tvrdenia konkretizované. Vo všeobecnosti, pokiaľ ide o sujet jednotlivých textov, sú tieto tvrdenia opodstatnené, pretože máme do činenia so žánrom starým najmenej tisíc rokov, ktorého niektoré jednotky, diela kolovali (a stále kolujú) v nespočetných písomných a ústnych podobách (variantoch, prekladoch, prepisoch a úpravách) po celej Eurázii od staroveku až po súčasnosť. Ak sa však pýtame, ktoré boli Bajzove priame zdroje, z ktorých skutočne čerpal, hľadanie obsahovej príbuznosti nie je uspokojivým riešením. Potrebná je podrobnejšia analýza, pomocou ktorej by sa jasnejšie preukázal priamy vzťah medzi dvoma variantmi textu.

Pozrime sa teda bližšie na možné zdroje, ktoré naznačil (resp. nenaznačil) doterajší výskum. J. Minárik zdôrazňuje, a neskorší bádatelia to nespochybňujú (Brtáňová, 2011: 231; Žeňuchová, 2016 b: 83-85), že k *priamym* prameňom Bajzových humoristických textov pravdepodobne patrí predovšetkým antická zbierka anekdot s názvom *Filogelós* a s úplnou istotou aj barokový *Democritus ridens* (Minárik, 1978: 282).

Zbierka gréckych vtipov, neskôr nazvaná *Filogelós*, je založená na pol tucte rukopisov a fragmentov rukopisov rôzneho dátumu a obsahu. Jej prvá zachovaná rukopisná podoba (ešte bez názvu) pochádza z obdobia okolo roku 1000 n. l., ale ide zrejme o prepis a samotné texty sú podľa mikrofilologickej analýzy štúdií staršie aspoň o pol tisícročie. Prvá tlačená verzia v gréčtine a latinčine (hoci ešte nie pod názvom *Filogelós*), obsahujúca 28 príbehov, pochádza z roku 1605, po ktorej nasledovali jednojazyčné a dvojjazyčné (grécko-latinské, grécko-francúzske alebo grécko-nemecké atď.) vydania, ktoré sú spravidla neúplné. Podobne aj neskoršie preklady zo 17. a 18. storočia (nemecké, anglické, francúzske atď.) sú väčšinou výbery (por. Thierfelder, 1968). Podľa mojich vedomostí prvé, takmer úplné latinské vydanie, obsahujúce 263 textov, vyšlo v Paríži v roku 1848 a na jeho základe, s ďalšími fragmentmi a spresneniami základného vydania, vyšlo v Berlíne v roku 1869.⁵ Dvojjazyčná (grécko-nemecká) edícia s komentárom, ktorá sa v súčasnosti považuje za štandard, je od Andreasa Thierfeldera (*Philogelos*, 1968). Sám som použil toto vydanie a českú edíciu, ktorú čiastočne preložil a zostavil Radislav Hošek (*Na veselé struně*, 1971). Medzitým sa niektoré časti zbierky, preložené, prepísané a aktualizované do národných jazykov, dostali do rôznych súhrnných zbierok vtipov a anekdot, do kalen-

³ Z nich 37 očíslovaných položiek sú hádanky („hádky“), ale ich počet je oveľa vyšší. V mnohých prípadoch je pod jednou položkou 3 až 5 otázok. A navyše, Bajza ich síce takto nekategorizuje, ale sú aj ďalšie texty, ktoré možno považovať za hádanky. Podľa Milana Leščáka zbierka obsahuje 161 hádaniek (Leščák, 1981: 125). Spočítala ich aj Katarína Žeňuchová: podľa nej Bajza zozbieral spolu 119 hádaniek (Žeňuchová, 2016a: 73). Keďže predmetom tejto štúdie nie je otázka hádaniek, upustím teraz od ich opätovného prepočítania.

⁴ Práve túto vrstvu je najťažšie dokázať, pretože pri absencii dôkladnej textologickej analýzy ide skôr o vieru než o skutočné poznatky overiteľné objektívnymi údajmi.

⁵ *Philogelos. Hieroclis et Philagrii facetiae*. Ed. Alfred Eberhard. Accedit commentatio. Berolini 1869 (Thierfelder, 1968: 1068).

dárov, školských učebníc a v neposlednom rade, samozrejme, aj do ľudovej slovesnosti. Ak sa aj niekoľko textov z *Filogelósa* objaví v Bajzovej zbierke, neznamená to, že sú priamo prevzaté z pôvodného textu. Bolo by potrebné vedieť, akú edíciu mohol Bajza použiť, ak vôbec nejakú. Pritom, ako sme videli vyššie, je jasné, že kompletná edícia sa objavila takmer sto rokov po Bajzovom diele. Mohol však (teoreticky) pracovať s fragmentmi, prepismi, dokonca aj s kúskami, ktoré sa k nemu dostali z hovoreného slova. Pozrime sa však na konkrétne príklady.

Ak porovnáme Bajzov text č. 192 – *Stidí sá, že nemocný nebil* (Baiza, 1795: 148) s dvoma modernými (českým a nemeckým) prekladmi textu, podobnosť, ba čo viac, totožnosť je nápadná:

Baiza (1795: 148)	Philogelos (1968: 31)	Na veselé struně (1971: 23)
<p>192. Stidí sá, že nemocný nebil. Nekdo zazrice ití na ulici proti sebe Lekára utáhel sá do gednég mezérki, dokúd' prégde. A kázagicim, pre čo to učínil? rékel: stidíl sem sá s ňim stretnúť, že guž dáwno nemocný nebil sem.</p>	<p>6. Ein Kalmäuser begegnete seinem Hausarzt und versteckte sich hinter einer Wand. Als man ihn nach dem Grunde fragte, sagte er: „Ich bin lange nicht krank gewesen und schäme mich vor ihm“.</p>	<p>Scholastikos viděl jít svého lékaře obvyklou cestou, a hleděl se proto před ním skrýt. Na dotaz jednoho z přátel, proč se tak chová, odpověděl: „Už je to dlouho, co jsem nezastonal, a proto se stydím přijít mu na oči.“</p>

Otázkou je (a to je zásadné), s akým prameňom Bajza *priamo* pracoval, t. j. ktoré vydanie *Filogelósa* mohol mať v tom čase k dispozícii? Na túto otázku však neviem odpovedať, pričom nepovažujem za pravdepodobné, že by *Filogelós* bol priamym prameňom. Aby som to dokázal, uvediem dve zbierky,⁶ ktoré boli v obehu v Bajzovej dobe a ktoré obsahujú aj predmetnú historku:

Vade Mecum V. (1775: 48-49)	Andrád (1789: 179-180)
<p>94. Eine seltene Ursache zur Schaam. Ein Mensch sahe von weiten einen Arzt kommen; er lief in eine enge Gasse, und versteckte sich in das nächste Haus. Die Leute fragten ihn vor wem er lief? O! sagte er, dort kommt ein Arzt, vor dem ich mich nicht gerne will sehen lassen, ich schäme mich, daß ich schon so lange nicht krank gewesen bin.</p>	<p>257. Szégyenli, hogy beteg nem volt. Meg-látá messzéről egy ember, hogy jó az utzában az Orvos, és mingyárt el-rejté magát a' szomszéd háznál. Midőn az emberek kérde-nék, hogy miért szalad? monda: Azért, hogy amott jó egy Orvos, és nem akarom, hogy meg-lásson, mivel szégyenlem előtte, hogy régen nem voltam beteg.</p>

Je zřejmé, že oba texty a Bajzova verzia úzko spolu súvisia. Už samotný názov je výstižný. *Filogelós* tituly neuvádza, ale *Vade Mecum* áno. Sámuel Andrád s najväčšou pravdepo-

⁶ Ide o populárnu zbierku anekdot v nemčine, známu ako *Vade Mecum*, a v maďarčine od Sámuela Andráda (1789-1790). Podrobnejšie sa im budem venovať neskôr, zatiaľ len uvediem, že Bajza nielen čítal, ale aj písal po maďarsky. Pozri jeho dielo *Antidoton Katholika-béli Vallás Magyar-országban-való fön-tartásáért*, ktoré vydal Jelínek v roku 1792 v Trnave (citované podľa Radváni, 1996: 20).

dobnosťou prevzal text od druhého menovaného,⁷ pričom radikálne zmenil názov. Bajza, ktorý pravdepodobne vychádzal z Andráda, tento názov preložil do slovenčiny.

Iný príklad azda ešte presvedčivejšie dokazuje, že adaptácie nevznikli priamo z gréckej knihy žartov, ale prostredníctvom istých sprostredkovateľov:

Bajza (1795: 212)	Philogelos (1968: 49)	Na veselé struně (1971: 49)
<p>280. Mnohorečný Archel- ausa Barwir.</p> <p>Archelause Kráľa sá kázal gednúc gehu mnohich reči (kterák običagňe všecci sú) Barwir: gako mám holiťi? Mlčice; odpovedel on.</p>	<p>148. Ein Witzbold, der von einem geschwätzigem Barbier gefragt wurde: „Wie soll ich dich scheren?“ erwiderte: „Schweigend.“</p>	<p>Ferina odpoveděl na dotaz tlachavého holiče, jak má ostří- hat, slovem: „Mlčky.“</p>

Vade Mecum V. (1775: 157)	Andrád (1789: 127)
<p>218. Eine neue Mode zu frisieren.</p> <p>Ein Perueckenmacher, der entsetzlich zu plaudern pfelgte, fragte einen seiner Kunden, wie er ihn heute frisieren sollte? Ohne zu re- den, bekam er zur Antwort.</p>	<p>189. Archelaus tsátságó beretvássa.</p> <p>Archelaus Királytól azt kérdé egyszer tsás- tógó borbéllya: Hogy beretváljalak jó Király? Hallgatva, ugymond, a' Király.</p>

Aj v tomto prípade viac prezrádza názov (keďže je rovnaký u Bajzu a Andráda) a meno hlavnej postavy (*Archelaus*), ktoré sa, pokiaľ viem, vyskytuje len u dvoch spomínaných autorov. Nezdá sa mi veľmi pravdepodobné, že by Bajza a Andrád nezávisle od seba pomenovali hlavného hrdinu *Archelaus* a dali príbehu takmer identický názov. Do úvahy pripadajú dve možnosti: 1. keďže Andrádova zbierka vyšla skôr, Bajza prevzal text od neho, alebo 2. obaja pracovali so spoločným, doteraz neznámym tretím prameňom, ktorý obsahuje meno protagonistu aj rovnaký názov. Kým sa však takýto text nenájde, môžeme odôvodnene predpokladať, že Bajza pracoval na základe znalosti Andrádovej zbierky.⁸ Na základe uvedeného v súčasnosti vidím, že Bajzove azda desiatky textových zhôd s *Filogelósovými* predlohami sú nepriame, to znamená, že sa realizovali prostredníctvom iných sprostredkovateľov.

Podobne je to aj s dlhodobo vydávanou zbierkou anekdot v latinčine *Democritus ridens*, ktorá vyšla aj v Bratislave v roku 1770. Fenomén „Smejúceho sa Demokrita“, ktorého korene siahajú až do antiky, sa v 17. a 18. storočí stal skutočne populárnym, a to tak vo výtvarnom umení, ako aj v literatúre. J. Minárik (1978) *Democritus ridens* výslovne uvádza

⁷ Už L. György, ku ktorého výsledkom sa vrátim neskôr, si všimol, ako masívne Andrád čerpal z *Vade Mecum*: zo 765 anekdot sa dá odvodiť 443, teda viac ako polovicu z nemeckej predlohy (György, 1929: 27).

⁸ Hoci som nenašiel žiadne ďalšie, sprostredkujúce zdroje pre jednotlivé textové kombinácie Bajza – *Filogelós* (napr. 8. *Krhla za podhlawek* = Philogelos, 1968: 21; 83. *Neprígdú, dokúd' gich nezbigem* = Philogelos, 1968: 52; 154. *Dúm predawagícý kameň s něho nos* = Philogelos, 1968: 41), to však neznamená, že by nemohli byť (alebo neboli). Je otázkou času (a šťastia), kedy sa objavia.

ako zdroj štyroch Bajzových poviedok.⁹ Vzhľadom na obmedzený priestor sa v tomto prípade môžem pustiť len do podrobnejšej komparatívnej analýzy jedného zo štyroch textov, pričom sa pokúsím načrtnúť, čo považujem za pravdepodobnú možnosť sprostredkovania, a následne ju rozšíriť a pokúsiť sa objasniť aj možné zdroje ďalších textov.

V medzinárodnom katalógu rozprávok bol príbeh uvedený ako AaTh 1365H* (Aarne, Thompson, 1961), potom v aktualizovanom vydaní Hansa-Jörga Uthera (2004) ako ATU 1365E¹⁰ a nachádza sa aj u Bajzu – 230. *Né cwičele, než drozdi* a tiež v spomínanej bratislavskej edícii *Democritus ridens – Mulierum pertinacia*. Pri paralelnom čítaní oboch textov je zrejmé, že ide nepochybne o ten istý typ, ale v rámci nich o pomerne vzdialené varianty toho istého typu:

Democritus ridens (1770: 100-101)	Baiza (1795: 176-178)
<p>Mulierum pertinacia</p> <p>Mulier quædam quum marito duos in cœna Turdos apposuisset, Merulas esse dixit. Replicanti autem marito, Turdos esse, illa triplicavit, esse Merulas: unde ira percitus maritus colaphum ipsi impegit. Sed neque sic destitit uxor, Turdos mensæ apponens, Merulas eas dicere: ideoque colaphos ille geminavit. Exacta jam septimana, uxor Merularum suarum iterum mentionem injecit: marito autem Turdos tamen fuisse dicente, quum illa nihilominus immo Merulas fuisse asseveratet, coactus fuit maritus Octavam</p>	<p>230. Né cwičele, než drozdi.</p> <p>Dwa sobášem spárený lidé manžel, a manželka dlho w pokognég gednoťe žili, až kdiž tú cwičele, nebo drozdy pobúřili. Manželka na deň ména ma manželowého, – tožto Martin bilo, kúpila, a upékla cwičele, chegnice sá mu zawděčiti, ponewádž ptáku takich milowňik bil. Kdiž na stúl bili položené, a manžel gedního zedel, mlúwil: milá ma!, sklamaná si; neb toto né cwičele, než drozdi sú. Mé milý múg! odpowedela žena; ugistúgem, že sprawedliwé cwičele sú. Neni, sú, rékel manžel; a mňa nenamlúwiš. Ponewádž smislu chuťi gešte nestráčil sem, a chuťi – poznávám, že drozdi sú. Neni sú zagisté, powedela manželka; než opravdiwé cwičele, kwíčele, anebž borowičkowý ptáci. Nebo sem gich gá ag w perú widěla. – Zatúd swoge i gedna, i druhá strana hágila, až manžel – k netrpezliwosti pohnútý,</p>

⁹ Štyri texty, na ktoré sa Minárik odvoláva – spolu s ich poradovými číslami, číslami strán a pravopisom podľa prvého Bajzovho vydania (Baiza, 1795) – sú nasledovné: 11. *Mal pes ocazem hrízti*, s. 119 (Minárik, 1978: 11); 150. *Wégdete predce*, s. 116 (Minárik, 1978: 88); 230. *Né cwičele, než drozdi*, s. 176-178 (Minárik, 1978: 131-132); 235. *Prwe prepita nedwedá koža, nežli nedwed zabity*, s. 180-182 (Minárik, 1978: 134). Z jeho vyjadrenia sa dozvedáme, že predlohy týchto textov sa nachádzajú v zbierke *Democritus ridens*. Nie je však uvedené, o ktoré konkrétne latinské texty ide, ani na ktorých stranách bratislavského (či iného?) vydania (Minárik, 1978: 282).

¹⁰ Textové varianty, ktoré Stith Thompson rozdelil do deviatich podtypov (so spoločným znakom, že manželia sa hádajú o nejakú smiešnu maličkosť), Hans-Jörg Uther neskôr zoskupil pod jedno typové číslo 1365E: „The Quarrelsome Couple. (Including the previous Types 1365D*–1365 K*). This miscellaneous type comprises various tales dealing with married couples who quarrel about some minor problem, such as which of them should have the third of tree eggs (previously Type 1365D*), whose ist he hair that is in the soup (previously Type 1365E*), or whether the holes in the floor were made by rats or by mink (previously Type 1365G*). Or, the husband always asks the wife fort he opposite of what he wants (previously Type 1365 J*). Sometimes they argue about the kinds and sizes of birds (previously Type 1365H*) or other trivialities, and the wife lets herself bu buried alive raher than give in (previously Type 1365 F*). In some variants the husband is so stubborn that he lets himself be buried rather than give in to his wife.“ (Uther, 2004: 172-173, porovnaj s Uther, 2015: 354-355).

elebrare, plagas & verbera iterando, sed neque sic cessavit contentio, Novo enim jam exoriente anno, mulier viro objecit, quod ob maledictas Merulas præterito anno vapulasset: & respondente marito, ob Turdos; uxore vero, ob merulas occinente, non potuit se continere maritus, quin veluti anniversaria celebrans, iterum probe eam depecteret: nec tamen sic adigere potuit, ut Turdos fuisse fateretur.

a abi geho na wrchu zustalo, manželku najprw pestú, potom ag palicú po prwe gak žiw, a to na deň ména swého hogňe nebo wicwičelil, anebo wydrozdil. – Ale za skora oželil znáhlenňi swoge, odprosil sá manželce; a po tom záse w lásce, a we swornosti swé dňi wédli až do Sw. Martina. Nebo tenkrát manželka cvíčeł sice guž nepekla, než hus; kďíž wšak túto na stúl kládla, mlúwila: milý! toto za hus uznáwag, a né za kačenu, aneb čo giné. Tak, odpowedel manžel; neb uzirám, že hus gest. Manželka, ktorú tuším zlé ponúkalo, rikala: teším sá s toho, i pečliwá sem ništměň bila, abi cvíčełe na stúl neprileťili, pre které si sá mi takto rok tak horce odmeňal. Čo? zwolal manžel, techdi w tom domniwaňú si gešte ag wčil, že to cvíčełe a né drozdi bili? Giste cvíčełe bili, odpowedala manželka, bár ti čo misli, a mlúw. – S toho zás nowé krépký, a s krépék nowá bitka manželky. Ale záse se hñed sú zmereny. – Deň ništměňeg Sv. Martina, pokúď spolu žili, každoročne manželce bil nešťestný. – Neb ona zdržaťi sá nemohla, abi dwéma trema slowmi starodáwnich cvíčeł nespomenúla; a manžel bitki wiročné tak wždicki obnowuwal.

Ak by existovali len tieto dva varianty tohto podtypu poviedky, zrejme by nebol dôvod pochybovať o tom, že spolu nejako súvisia (dokonca organicky, ako vzájomný dôsledok). Príbeh, ktorého pôvod možno hľadať v talianskej literatúre poviedok 17. a 18. storočia (porovnaj Amalfi, 1895), je však všeobecne známy z kazateľskej literatúry i zo zbierok anekdot, ako aj z neskoršej ústnej slovesnosti, ktorý sa rozšíril po celej Európe a stal sa neuveriteľne populárnym. Elfriede Moser-Rath cituje raný nemecký jazykový variant tohto podtypu zo zbierky kázni františkánskeho kazateľa z Mníchova Marcelliana Dalhoferera, ktorá vyšla v roku 1700.¹¹ Nepriame odkazy naznačujú, že mníchovský kňaz prerozprával príbeh zo zbierky talianskeho jezuitskeho kolegu Casalicchia¹² (Moser-Rath, 1959: 48-50). Približne z rovnakého obdobia (1700 – 1702) pochádza príbeh, ktorý znovu publikoval E. Moser-Rath (a ktorý je veľmi blízky *Demokritovej* verzii) podľa interpretácie jezuitskeho farára z Fuldy Conrada Purselta (Moser-Rath, 1964: 283). Hoci Bajza teoreticky aj z týchto podaní mohol čerpať, ich spracovanie, štruktúra a niektoré detaily samotnej udalosti sú okrem základnej zápletky natolko odlišné, že možnosť priamej súvislosti môžeme vylúčiť.

Ak sa vrátíme k otázke možnej súvislosti medzi Bajzom a *Demokritom*, možno povedať aj v tomto prípade, že pre rozdiely vo forme aj obsahu možnosť ich prepojenia je pri-

¹¹ *Miscellanea oder allerhand Bueß-, Passions-, Oster-, prozessions-, Nemmungs-, Primizen-, Kirchtage-, Joco-serien und Toten-Reden...* Erster Theil... München 1700, 487 ff (citované podľa Moser-Rath, 1959: 48).

¹² Poznáme len o niečo neskorší nemecký preklad talianskeho diela, ktorý (údajne) skutočne obsahuje predmetný príbeh: *Utile cum dulci, Das ist: Anmuthige Hundert Historien...* Vormahlen in Italienischer Sprach geschrieben von P. P. Casalicchio, der Gessellschaft Jesu Priestern, und anjetzo... in der hochdeutsche Sprach übersetzt. Augsbug 1702, 1. Theil (citované podľa Moser-Rath, 1959: 50).

najmenšom otázna. Pri *Demokritovej* verzii je hneď do očí bijúce, že je oveľa stručnejšia a kratšia ako Bajzov variant. Dalo by sa pravda argumentovať, že Bajza príbeh dôkladnejšie rozpracoval. V latinskom texte však nie je zmienka o Martinovom dni, meno hlavného hrdinu, ktorým je v Bajzovom prípade Martin, je tiež nejasné a latinský názov odkazuje na tvrdohlavosť ženy, a nie na mená vtákov, o ktoré sa vedie spor. Je preto pravdepodobné, že *Democritus ridens* (1770) možno ako priamy zdroj vylúčiť a že treba hľadať iný pôvod.

Nuž, v druhom zväzku spomínanej zbierky S. Andráda, vydannej vo Viedni v roku 1790, sa tento príbeh tiež nachádza, a to v nápadne blízkej podobe. Dokonca aj názov sa rýmuje s Bajzovským: „*Nem fogoly-madár hanem tsatsogó szajkó*“ (= Nie jastrabica, ale sojka škriekavá). Ako som už spomínal, Lajos György (1890–1950), významný znalec maďarskej anekdotickej literatúry, podrobil Andrádovu zbierku dôkladnému skúmaniu, v dôsledku čoho zistil (okrem iných zdrojov) výrazne veľký počet zhôd medzi známou nemeckou zbierkou anekdot z tohto obdobia *Vade Mecum*¹³ a Andrádovými textami. Predmetný text je jedným z nich. Nižšie si tieto dve verzie prečítame spolu:

Vade Mecum V. (1775: 170-171)	Andrád (1790: 330-332)
<p>280. Der unglückliche Geburtstag.</p> <p>Ein paar Eheleute hatten schon einige Jahre in der besten Eintracht mit einander gelebt, als es dem Schicksal gefiel, diese Glückseligkeit, wo nicht zu zerstören, doch wenigstens zu unterbrechen. Der Geburtstag des Mannes gab die traurige Gelegenheit zu diesem Friedensbruche. Die Frau hatte Krammersvögel, zum Braten erwählt, weil sie wußte, daß ihr Mann sie gerne aß. Als dies auf den Tisch kamen, und der Mann den ersten aß, sagte er: Mein Kind! da hast du dich betrügen lassen, daß sind keine Krammersvögel, sondern Spreen. Nein, mein Schatz! antwortete die Frau, es sind wirklich Kramersvögel. Meinen Geschmack sollst du mir doch nicht abstreiten, erwiderte der Mann, ich schmecke ja, daß es Spreen sind.</p>	<p>373. Nem fogoly-madár hanem tsatsogó szajkó.</p> <p>Két házas-társak leg-szebb egyességben éltenek egy nehány esztendeig; akkor pedig tették a' fatum-nak ezt a' bóldog egyességet el-rontani vagy leg-alább meg-zavarni. A' férjnek neve napja, kit Mártonnak, de nem B. Mártonnak hittak, szolgáltatata szomorú alkalmatosságot erre az egyesség-töresre. A' gazdasszony választott vala fogoly-madarakat sültnek, mivel tudta, hogy a' férje igen szereti. Mikor az asztalra fel-tette volna ezeket, és a' gazda meg-ett volna egyet, monda: Kintsem! meg tsalattattál, ezek nem fogoly-madarak hanem tsevegő szajkók (mátyások.) Nem Édesem! biz' azok, felele az asszony, mert azok valóságos fogoly-madarak. Az én iz-érezésemről tsak ugyan le nem beszélhetsz engemet, monda a' gazda, hiszen én jól érzem, hogy ezek</p>

¹³ Ako vyplýva z prehľadu B. Wiebela, populárna zbierka anekdot *Vade Mecum (Vade Mecum für lustige Leute enthaltend eine Sammlung angenehme Scherze, witzige Einfälle und spasshafter kurzer Historien aus den besten Schriftstellern zusammengetragen)* vychádzala v rokoch 1764 až 1792 v nepravidelných, prekrývajúcich sa a krížených reedíciách, celkovo v 10 zväzkoch, pričom každý zväzok obsahoval približne 300-300 textov. Autor alebo skôr zostavovateľ je známy len nepriamo, ale v prípade prvých šiestich zväzkov je to takmer určite Friedrich Nicolai z Berlína (porovnaj Wiebel, 2008). Väčšina, ale nie celá publikácia je dostupná v najjednoduchšej digitalizovanej podobe (pozri *Vade Mecum für lustige Leute*, 2018). Dátumy vydania jednotlivých zväzkov sa presne nezhodujú s poradovým číslovaním (napríklad štvrtý zväzok môže mať skorší rok vydania ako prvý), čo je zrejme spôsobené prekrývaním, ktoré je dôsledkom mnohých vydaní publikácie. Sám som pracoval na základe vydaní uvedených v zozname použitých prameňov.

Und du mir mein Gesicht auch nicht, sagte die Frau: ich habe sie in den Federn gesehen, und weiß, daß es Kramersvögel sind. Dieser Streit dauerte so lange, bis endlich der Mann in Eifer gerieth, und seiner Frauen ein paar Ohrfeigen gab. Sie fieng hierauf bitterlich an zu weinen, und nun gab der Mann sich alle ersinnliche Mühe, sie zu besänftigen, und seine Hitze zu entschuldigen. Der Friede ward auch wieder hergestellt, und die Vögel wurden, ohne weitere Untersuchung verzehret. Von der Sache ward weiter nicht geredet, und sie lebten so vergnügt, wie zuvor, Als in dem folgenden Jahr der Geburtstag des Mannes einfiel, lies die Frau eine Gans braten, und da sie aufgetragen ward, gab der Teufel, der niemals müßig ist, der Frau ein, zu fragen: Dieses wirst du wohl für eine Gans, und nicht für eine Ente erkennen. Nein, antwortete der Mann, denn ich sehe ja, daß es eine Gans ist. Das ist mir lieb, versetzte die Frau; ich werde mich auch wohl hüten, dir jemals wieder Kramersvögel vorzusetzen, worüber ich voriges Jahr unschuldiger Weise, Ohrfeigen bekam. Was! unschuldiger Weise? sagte der Mann, du hattest sie mit deinem unvernünftigen Widersprechen wohl verdient, denn es waren doch nichts weiter, als Spreen. Nein, es waren Kramersvögel, sagte die Frau. Hier erneuerte sich der Streit über die Kramersvögel und Spreen, und endigte sich, wie im vorigen Jahre, mit Ohrfeigen, und Abbiten. Nachher lebten beyde Eheleute in dem besten Verständnisse, welches nichts unterbrach, als der fatale Geburtstag des Mannes, denn alsdenn brachte die Frau jedesmal die Geschichte von den Vögeln aufs Tapet, und bekam auch, so lange sie lebte, an diesem Tage jedesmal Ohrfeigen.

szakjók. Engemet-is a szemem meg nem tsalt, szóla az asszony, én láttam azokat tollas korokban-is, és tudom, hogy fogoly-madarak. Ez a' vetélkedés addig gyuladoza, hogy a' gazda fel-boszonkodék, és a' feleségének egy pár pofot ada. Melyért az asszony keservesen kezdte sirni, kit a' férje minden ki-gondolható módon kivánt meg-kérelni (engesztelni) és botsánatot kért heves indulatjában mivel tselekedetiért. A' béke ismét helyre áll, és a' madarak minden további vi'sgáltatás nélkül el-kelének. Többet erről a' dologról nem beszéllettenek, hanem olyan gyönyörűséggel éltenek mint annakelőtte. Mikor a' jövő esztendőben a' férje neve napja elé-jöne, egy ludat süttete az asszony, és midőn feladnák, az álmatlan ördög azt mondatá a' gazdasszonyal: Ezt Édesem! ludnak nem rétzének (rutza, kátsa) fogod tartani. Igaz, monda a' férfi, mert jól látom hogy lud. Örvendek rajta, monda az asszony; de vigyázok-is ám arra, hogy többé fogoly-madarakat ne süttessenek, melyek miatt most esztendeje ártatlan pofokot kapék. Mit mondassz? ártatlan? kérdé a' férje, de bizony meg-érdemletted a' te ok nélkül való ellent-mondásodért; mert azok bizony nem egyebek hanem tsupa tsátságó haszontalan szakjók vóltanak. Nem biz' azok, mert azok fogoly-madarak vóltak, monda az asszony. E' szerént megujjula viszont a' fogoly-madarak és tsevegő szakjók felett való vetélkedés, mely ismét pofokkal és engedelem-kéréssel végződék. Annakutánna éltenek együtt leg-nagyobb egyességben; melyet egyéb meg nem zavart, hanem a' férfinak fatalis (szörményes) Mártoni napja; mert az asszony ezen a' napon meg nem állhatta, hogy a' madarak históriáját ne említse egy két szóval, és a' mig élt ezen a' napon mindenkor okkal 's móddal kapott leg-alább egy pár pofot vagy nyaktsapot.

Je zrejmé, že okrem názvu a príležitosti ide o takmer doslovný preklad. Preto Bajza teoreticky mohol pracovať s *Vade Mecum*, ak by nepoužil typ titulu, ktorý použil Andrád, a deň Martina ako slávnostnú príležitosť (nezabúdajme vo *Vade Mecum* príležitosťou na oslavu a výprask sú manželove narodeniny a jeho krstné meno sa tam neuvádza).

Myslím si, že vyššie uvedené textové varianty sú ďalším výrečným svedectvom priameho zdroja a smeru prijatia. Keďže oba uvedené texty boli publikované skôr než Bajzov text, nie je dôvod pochybovať o smere prevzatia:

V tomto prípade teda sa *Democritus ridens* môže považovať len za jeden variant podtypu ATU 1365E a určite nie Bajzov priamy zdroj. Napriek tomu by som hore uvedený pokus o riešenie definitívne neuzavrel, pretože nemožno vylúčiť, že Bajza aj Andrád pracovali na základe tretieho, zatiaľ latentného spoločného zdroja. Kým však nebudeme mať k dispozícii takýto konkrétny text, myslím si, že vyššie načrtnutý proces odovzdávania a prebratia sa dá považovať za pravdepodobný.¹⁴

O to viac, že prepojenie Andrád – Bajza je posilnené ďalšími argumentmi, ktoré budú uvedené nižšie. V súvislosti s Bajzovou zbierkou predchádzajúci bádatelia predpokladajú okrem vyššie uvedených gréckych a latinských prameňov aj priame nemecké a poľské predlohy, zatiaľ čo o možnosti predlôh v maďarskom jazyku nikto neuvažoval.¹⁵ Ako sa však neskôr pokúsím dokázať, oplatí sa skúmať aj týmto smerom. Prekvapujúce podobnosti prezentované v prvej časti mojej štúdie ma viedli k tomu, aby som najprv náhodne a potom čoraz systematickejšie porovnával Bajzov korpus textov s Andrádovým. Na základe mojich doterajších výskumov možno povedať, že 192 textov u Bajzu a Andráda sú totožné (pozri tabuľku v prílohe). Samozrejme, to samo o sebe neznamená priame prevzatie, ale aspoň nás to núti zastaviť sa a zamyslieť.

A skutočne sa oplatí na chvíľu zastaviť, odbočiť a zoznámiť sa s dielom S. Andráda. Podľa životopiscov Sámuel Andrád (1751–1807), ktorý sa narodil v Sikulsku (dnešné Rumunsko), bol medikom vo Viedni, ale kvôli mŕtvici musel štúdium prerušiť. Keďže mu lekári dovolili len ľahkú intelektuálnu prácu, v priebehu niekoľkých rokov zostavil dvojzväzkovú zbierku 800 anekdot¹⁶ s názvom *Elmés mulatságok* (= Myšlienkové zábavy) (Andrád, 1789, 1790).

¹⁴ Na tomto mieste pripomeniem, že v Bajzovej zbierke sa objavujú aj ďalšie podtypy okruhu rozprávok o tvrdohlavej manželke (ATU 1365: The Obstinate Wife). V širších kontextoch s dvoma z nich (71. *Vzdicki protivno čičila* = ATU 1365 A: Wife Falls into a Stream; 306. *Ženská vůle zalomenost* = ATU 1365C: The Wife Insults the Husband as Lousy-Head) s ktorými som sa už podrobne zaoberal v inom príspevku, preto sa tu od ich rozoberania upustím (porovnaj Liszka, 2024). Do tejto skupiny patrí aj ďalší text (133. *W celég Dědiňe zbité manželki* = ATU 1365D: Thank God the Basket is Ready), ktorý síce u Andráda nie je zastúpený, ale je široko známy z ústnej tradície. Jeho výskyt bol zaznamenaný okrem iných vo fínčine, litovčine, lotyštine, španielčine, katalánčine, portugalcine, frízštine, nemčine, sardínčine, maďarčine, srbčine, chorvátčine, rumuncine, bulharčine, gréčtine, poľštine, ruštine, ukrajinčine, turečtine, kurdčine, arménčine, gruzínčine, čínštine, japončine (Uther, 2004: 173).

Prekvapujúco, že zo slovenskej ľudovej slovesnosti, pokiaľ viem, zatiaľ žiadne varianty nie sú dokumentované.

¹⁵ Z možných nepriamych predlôh J. Minárik (1978: 282) uvádza tieto inojazyčné materiály: španielsky, taliansky, francúzsky, anglický, poľský a najmä nemecký.

¹⁶ Toto číslo je trochu skresľujúce, pretože po tom, čo Andrád v prvom zväzku uviedol 400 poviedok, chcel sa v ďalšom zväzku držať nielen tohto počtu, ale aj počtu strán. Preto niektoré dlhšie poviedky rozčlenil a každému pokračovaniu dal samostatné číslo, aby mal nakoniec ďalších 400 textov a zároveň mohol dodržať aj počet strán. Podľa výpočtov L. Györgya oba zväzky v skutočnosti obsahujú 765 anekdot (György, 1929: 27).

Z dôkladného a precízneho výskumu Kataríny Žeňuchovej vieme, že Bajza bol vysvätený za kňaza vo Viedni v roku 1779, kde o rok neskôr ukončil štvrtý ročník teológie. Už od roku 1783 pôsobil vo farnosti v Dolnom Dubovom, a to až do roku 1805 (Žeňuchová, 2016a: 73-76). Dva zväzky Andrádovho diela vyšli presne o desať rokov neskôr, až v rokoch 1789 a 1790. Akokoľvek sa teda zdalo byť lákavé, že Bajza mohol poznať Andráda, aj keď nie osobne, aspoň jeho dielo z prvej ruky, z Viedne, kvôli desaťročnému časovému rozdielu, takáto priama súvislosť sa vylučuje. Napriek tomu, hoci otázku, ako sa Bajza dostal (mohol dostať) k Andrádovým zväzkom, nechávame otvorenú,¹⁷ je takmer isté, že značnú časť svojich textov mohol prevziať priamo z Andrádovej zbierky, ale ako každý v tom čase, pochopiteľne pracoval aj s inými zdrojmi.

Vyššie uvedené texty presne ilustrujú tento proces odovzdávania a prevzatia. Dátumy vzniku textov, presnejšie ich vydania, tiež naznačujú smer tohto procesu. Pozrime sa teraz na niekoľko ďalších typických príkladov tohto reťazca.

Bajzovu poviedku č. 220 – *Dlhoké sú ženské reči* nájdeme v edícii Andráda, ako aj vo *Vade Mecum II*. Čítajme ich paralelne:

Bajza (1795: 170)	Andrád (1790: 328)	Vade Mecum II. (1776: 15)
<p>220. Dlhoké sú ženské reči.</p> <p>Nekterá Kazatel' mnohé, dlhoké, a daremné žén reči ťarhaťi chcegice s priležitostú Ewangéliuma o Samaratáñce mlúwicého, kďiž Ewangélium podľa običaga prečital, takto počal: nečudugťe sá Poslucháči! že Ewangélium tak dluhoké gest; nebo w ňom žena rozprává.</p>	<p>371. Hosszú az asszonyok beszéde.</p> <p>Prédikál vala máskor ismét egy Pap a' Samariabeli asszonyról való Évangéliumból, és minekutánna az Évangéliomot elé-olvasta vólna, monda: Szerelmes Halgatóim! ne tsudálkozatok, hogy az Évangéliom olyan hosszu, mert itt asszony beszél! –</p>	<p>7. Predigt von der Samaritanerin.</p> <p>Es predigte einst ein Pater über das Evangelium von der Samaritanerin, und sagte, nachdem er das Evangelium verlesen hatte: Wundert euch nicht, meine Geliebten, daß das Evangelium so lang ist, es redet eine Frau.</p>

Blízka príbuznosť týchto troch textov je nápadná, pretože Andrád, ktorý pravdepodobne čerpal z *Vade Mecum*, názov upravuje, z nejakého dôvodu sa neriadi svojím zdrojom a Bajza túto úpravu akceptuje. Ak preskúmame Bajzovu a Andrádovu techniku titulovania, nájdeme desiatky presných zhôd. V prílohe som na sivom pozadí zvýraznil položky a riadky, v ktorých Bajzov titulok odráža Andrádovu (alebo je jej aspoň duchom a obsahom bližšia ako vo *Vade Mecum*). Tie s najväčšou pravdepodobnosťou naznačujú nejakú priamu súvislosť, pričom je to pravdepodobné aj v prípadoch, keď sú tieto tri tituly totožné, alebo dokonca, keď vo *Vade Mecum* nie je zodpovedajúci text, ale tituly u Bajzu a Andráda sú totožné.

Bolo by možné citovať viaceré texty, ktoré sa jednoznačne zhodujú, ale keďže sa blížíme k záveru, uvádzam nateraz tri príbehy. Ich hlavný hrdina v revidovanom Bajzovom vydaní

¹⁷ Potrebovali by sme poznať vtedajšie zloženie Bajzovej knižnice, aké ďalšie prístupy mal do iných knižníc, jeho korešpondenciu, sieť kontaktov atď.

(1795/1978) vystupuje ako *Alexander Velký*. Ak sa však pozrieme na pôvodné Bajzovo vydanie (1795), môžeme si všimnúť niečo prekvapujúce:

Baiza (1795: 58)	Andrád (1790: 60-61)	Vade Mecum II. (1776: 112)
<p>82. Nebude, čo bich gá móhel prehrať.</p> <p>Geden sináček uzirágíce swého otca stále hraťi, a spoluhráčuw wždicki mu rikati: <i>sázeg</i>, plakal. O čoho pričini kďíž sá otec kázal, odpovědel: o! slišal sem, že Welký Šándor widíce swého otca mnohé nepráteľské Mestá chitaťi, kwilil, žemu ke chiťenú, nasledowňe k preukázanú siili, a múdrostí swég žádného nepozústaňe; gá naproti narikám uziragic mého otca tať prehráwaťi wšecker, že nebude, čo bich gá móhel prehraťi (citované podľa Bajza, 1795/1978: 48).</p>	<p>89. Nem marad, a' mit el-veszessen.</p> <p>Egy ifju tsak nézte az attya játzodását, 's mikor látta, hogy sok pénzt veszest-el, sirni kezdett. Az attya kérdé sirásának okát. Oh, monda ez, én azt olvastam, hogy Nagy Sándor, mikor hallotta, hogy az attya Filép olyan sok várost ostrommal megveszen, azért sirt, hogy néki semmi ostromolni való nem marad; én pedig ellenben azért sirok, mivel félek, hogy Kegyelmed nékem semmit nem hágy, a' mit el-veszt-hessek.</p>	<p>126. Der Vater und Sohn.</p> <p>Ein junger Mensch sah seinem Vater bey dem Spiele zu, und, als dieser vieles Geld verlor, weinte er darüber. Der Vater fragte ihn um die Ursache seines Weinens. O! sagte er, ich habe gehört, daß Alexander der Große bey den vielen Eroberungen, welche sein Vater Philipp machte, darum weinete, weil er fürchtete, er würde ihm nichts zu erobern übrig lassen. Ich aber weine gegentheils darum, weil ich fürchte, Sie werden mir nichts zu verlieren übrig lassen.</p>

Podobné riešenia sa nachádzajú aj v ďalších dvoch prípadoch: 340. *Gako zadržal Lampsak Anaksimenes?* (Baiza, 1795: 258-259, citované podľa Bajza, 1795/1978: 189); 371. *Welký Šándor, a Diomédes* (Baiza, 1795: 281-282, citované podľa Bajza, 1795/1978: 206-207). Vo všetkých troch prípadoch Bajza preberá Andrádové názvy (tituly), ktoré sa vonkoncom nezhodujú s *Vade Mecum*, samotný text je viac-menej zrkadlovým prekladom a zachované je dokonca aj maďarské použitie mena macedónskeho panovníka (Šándor), kým v ďalšom príbehu, ktorý v Andrádovej zbierke nie je zastúpený, vystupuje macedónsky panovník v slovenskom texte ako *Aleksander*:

471. Obedve strani slišať.

Welký Aleksander, kďíž žalobníka uslicháwal, druhé ucho rukú zacpáwal, a na gedno gedíňe žalobu poslúchal. O príčiňe toho otázaný, powedel: druhé ucho celé winnikowi zadržám (Baiza, 1795: 344).

Na záver by som chcel upozorniť ešte na jeden text, a to najmä preto, lebo je dobrým príkladom toho, ako sa tento žáner dokázal prispôbiť miestnym podmienkam v medzinárodnom priestore. Do Bajzovej zbierky je zaradená humoristická poviedka, takmer doslovne prevzatá z knihy *Vade Mecum* od Andráda, len so zmenou názvu, ktorá je prispôbená miestnym podmienkam, pričom je zachovaná kostra príbehu a príznačný Andrádov názov zostáva zachovaný:

Baiza (1795: 148-149)	Andrád (1790: 181)	Vade Mecum VII. (1777: 41)
<p>193. Ke stáňú, a utekáňú nóh obuw.</p> <p>W Kuruckég wogňe, kdž kam Kuruc nabližuwal sá, Obiwatele Osád mišaný bili richle mezi wogákuw w rúchu, gaké swé vlastné mali, a z domagšú zbrogú; geden Mestský Mládenc na lechko owlečený widíce pri sebe sedláka z widlámi, a w bótách, na kterích sá až troge podešwe zdáli bíti, kázal sá ho posmešnic: hég Pagtáš! koliko centuw wážá té twoge čizmički? Sedlák pozrewše na gehu čerwené topánki odpowedel: widim, prrawí, že naša dwúch nóh obuw k rozdílňimu koncu gest sprawená; moga ku stáňú na místě, twoga k utekáňú.</p>	<p>260. Állani és szaladni való saru.</p> <p>Látá egy Frantzia, hogy egy Helvétusnak nagy és duplás talpu paputtsa vagon; akarván azért vele tréfálódni, azt kérdé, hogy hány má'sát nyom a' paputtsa? Uram! monda a' Helvétus, a' mi paputtsaink, látom külömb végre tsináltattak, az enyim arra, hogy egy helyben vele álljak, az Uré arra, hogy szaladhasson, mikor szorul a kaptza.</p>	<p>61. Die Schweizerschuhe.</p> <p>Ein Franzose wollte einen Schweizer mit seinen plumpen und starkbesohnten Schuhen aufziehen. Er fragte ihn, nach seiner Art sehr witzig, wie viel Centner sie wögen? – Herr, sagte der brave Schweizer, wir haben unsere Schuhe nicht zu einerley Absicht. Meine hier sind zum Stehen, und seine da sind zum Laufen gemacht.</p>

Zbierka anekdot a facéií Jozefa Ignáca Bajzu, vydaná v roku 1795, zapadá do európskeho, ak chceme euroázijského kultúrneho kontextu, ktorý siaha mnoho storočí dozadu a predstavuje výraznú blízkosť s podobnými zbierkami z jeho doby, ktoré vyšli v latinčine a v rôznych národných jazykoch. Doterajšie výsledky výskumu vychádzajú z predpokladu priamych (alebo nepriamych) prameňov, najmä gréckych, latinských, nemeckých a poľských, resp. anglických, francúzskych, talianskych a španielskych predlôh (Minárik, 1978: 282). V uvedenej štúdií som porovnával Bajzove texty s maďarskou zbierkou anekdot od Samuela Andráda (1789, 1790), ktorá vyšla takmer v rovnakom čase ako Bajzovo dielo. Z priestorových dôvodov som mohol na ilustráciu uviesť len niekoľko konkrétnych príkladov, ale samozrejme existujú aj ďalšie príklady, ktoré potvrdzujú tvrdenie, že Jozef Ignác Bajza pri zostavovaní svojej zbierky anekdot a facéií v značnej miere čerpal z populárneho diela maďarského súčasníka Sámuela Andráda. Ak vylúčime hádanky a ezopské príbehy (ktorých zdrojom sa plánujem venovať v inom príspevku), takmer polovica celého Bajzovho korpusu je prinajmenšom silne spätá s príslušnými textami Andráda (porovnaj zoznam v prílohe). Tým sa, samozrejme, otázka prameňov všetkých Bajzových textov nevyriešila a zrejme sa oplatí ďalej pátrať v dobových nemeckých a českých zbierkach. To však bude musieť byť predmetom budúcej štúdie.

Referencie

- Aarne, A. Thompson, S. (1961). *The types of the folktale. A classification and bibliography* (2 doplnené vyd.). Helsinki: Soumalainen Tiedeakatemia, Academia Scientiarum Fennica.
- Amalfi, G. (1895). Eine Novellette des Vottiero in litterarischen und volkstümlichen Fassungen. *Zeitschrift für Volkskunde*, 5, 289-293.
- Andrád, S. (1789). *Elmés és mulatságos rövid anekdoták. Melyeket íminnen amonnan vállogatva egybe-gyütött és magyar nyelven kí-adott Andrád Sámuel I.* [Vtipné a zábavné krátke anekdoty. Tu a tam ich zozbieral a vydal v maďarčine Samuel Andrád]. Béts: b.v.
- Andrád, S. (1790). *Elmés és mulatságos rövid anekdoták. Melyeket íminnen amonnan vállogatva egybe-gyütött és magyar nyelven kí-adott Andrád Sámuel II.* [Vtipné a zábavné krátke anekdoty. Tu a tam ich zozbieral a vydal v maďarčine Samuel Andrád]. Béts: b.v.
- Baiza, J. I. (1795). *Weselé Učinki, a Rečeňj, které k stráweňu trúchliwích hoďín Zebrał, a widál Jos. Ign. Baiza. Farár Dolno-Dubowský. W Trnawe: u Wáclawa Gelinka privil. Knihotláčara.*
- Bajza, J. I. (1978). *Veselé príbehy a výroky* (J. Minárik, Red.). Bratislava: Tatran. (pôvodná práca vydaná 1795).
- Bajza, J. I. (2001). *Príhody a skúsenosti mládenca Reného.* Bratislava: Tatran. (pôvodná práca vydaná 1783-1785).
- Brtňanová, E. (2011). Anekdoty v Bajzovej knihe humoru. *Slovenská literatúra*, 58(3), 230-239.
- Democritus ridens.* (1770). Sive campus recreationum honestarum cum exorcismo melancholie. Presburg: Sumptibus Joann Doll Bibliopole.
- Gašparíková, V. (Ed.). (1981). *Ostrovtipné príbehy i veliké cigánstva a žarty. Humor a satira v rozprávaniach slovenského ľudu.* Bratislava: Tatran.
- György, L. (1929). *Andrád Sámuel elmés és mulatságos anekdotái* [Vtipné a veselé anekdoty Sámuela Andráda]. Cluj-Kolozsvár: Minerva Irodalmi és Nyomdai Müintézet Részvénytársaság.
- ill [Kohút, J.]. (1895). Jos. Ign. Bajza a slovenské prebudenie. In R. F. Osvald (Ed.), *Tovaryšstvo. Sborník literárnych prác 2.* (s. 15-22). Ružomberok: Tlačou Kníhtlačiarne Karla Salvu.
- Kotvan, I. (1975). *Literárne dielo Jozefa Ignáca Bajzu.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Leščák, M. (1981). *Slovenské ľudové hádanky.* Bratislava: Tatran.
- Leščák, M. (2010). *Humoristické rozprávanie na Spiši (1962-1967). Pokus o výskum frekvencie výskytu.* Bratislava: Ústav etnológie SAV, Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FiF UK, Národopisná spoločnosť Slovenska, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV.
- Liszka, J. (2024). Semmiségen nagy vár épül... Egy magyarul hallott tréfa nemzetközi hátteréhez [Na maličkosti sa stavia veľký hrad... Na margo medzinárodného pozadia anekdoty, ktorá zaznela v maďarčine]. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 26(4), 17-44.
- Minárik, J. (1978). Bajzova kniha humoru. In J. I. Bajza, *Veselé príbehy a výroky* (s. 273-285). Bratislava: Tatran.
- Moser-Rath, E. (1959). *Das streitsüchtige Eheweib. Erzählformen des 17. Jahrhunderts zum Schwanktyp Ath 1365.* *Rheinische Jahrbuch für Volkskunde*, 10, 40-50.
- Moser-Rath, E. (1964). *Predigtmärlein der Barockzeit. Exempel, Sage, Schwank und Fabel in geistlichen Quellen des oberdeutschen Raumes.* Berlin: Walter De Gruyter & Co.
- Na veselé struně. (1971). Výbor z antického humoru (R. Hošek, P. Kucharský, Č. Vránek, Prekl.). Praha: Svoboda.
- Philogelos. (1968). *Der Lachfreund von Hierokles und Philagrios* (A. Thierfelder, Red.). München: Heimeran Verlag.

- Radváni, H. (1996). *Bibliografija tlači kníhtlačiarne Václava a Jána K. Jelínka v Trnave 1789-1841*. Martin: Matica slovenská.
- Thierfelder, A. (1968). Philogelos. In K. Ziegler (Ed.), *Paulys Realencyklopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung. Supplementband S XI*. (s. 1062-1068). Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag.
- Uther, H.-J. (2004). *The types of international folktales: A classification and bibliography. Based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson. Part II: Tales of the stupid ogre, anecdotes and jokes, and formula tales*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, Academia Scientiarum Fennica.
- Uther, H.-J. (2015). *Deutsche Märchenkatalog. Ein Typenverzeichnis*. Münster, New York: Waxmann.
- Vade Mecum für lustige Leute. (11.7.2018). In Wikisource. Získané 25.1.2025, z https://de.wikisource.org/wiki/Vade_Mecum_f%C3%BCr_lustige_Leute
- Vade Mecum I. (1774). Vade Mecum fuer lustige Leute enthaltend eine Sammlung angenehme Scherze, witziger Einfaele und spaßhafter kurzer Historien aus den besten Schriftstellern zusammengetragen. Berlin: bey August Mylius, Buchhaendler in der Bruederstraße.
- Vade Mecum II. (1776). Vade Mecum fuer lustige Leute enthaltend eine Sammlung angenehme Scherze, witziger Einfaele und spaßhafter kurzer Historien aus den besten Schriftstellern zusammengetragen. Berlin: bey August Mylius, Buchhaendler in der Bruederstraße.
- Vade Mecum III. (1781). Vade Mecum fuer lustige Leute enthaltend eine Sammlung angenehme Scherze, witziger Einfaele und spaßhafter kurzer Historien aus den besten Schriftstellern zusammengetragen. Berlin: bey August Mylius, Buchhaendler in der Bruederstraße.
- Vade Mecum IV. (1768). Vade Mecum fuer lustige Leute enthaltend eine Sammlung angenehme Scherze, witziger Einfaele und spaßhafter kurzer Historien aus den besten Schriftstellern zusammengetragen. Berlin: bey August Mylius, Buchhaendler in der Bruederstraße.
- Vade Mecum V. (1775). Vade Mecum fuer lustige Leute enthaltend eine Sammlung angenehme Scherze, witziger Einfaele und spaßhafter kurzer Historien aus den besten Schriftstellern zusammengetragen. Berlin: bey August Mylius, Buchhaendler in der Bruederstraße.
- Vade Mecum VI. (1775). Vade Mecum fuer lustige Leute enthaltend eine Sammlung angenehme Scherze, witziger Einfaele und spaßhafter kurzer Historien aus den besten Schriftstellern zusammengetragen. Berlin: k. n.
- Vade Mecum VII. (1777). Vade Mecum fuer lustige Leute enthaltend eine Sammlung angenehme Scherze, witziger Einfaele und spaßhafter kurzer Historien aus den besten Schriftstellern zusammengetragen. Berlin: bey August Mylius, Buchhaendler in der Bruederstraße.
- Vlček, J. (1897). K dejinám literatúry slovenskej I. Bernolák proti Bajzovi. *Slovenské pohľady*, 17, 561-568.
- Wiebel, B. (2008, október). *Das Vade Mecum für lustige Leute*. Münchhausen-Bibliothek. Získané 25.1.2025, z https://www.gottfried-august-buerger-molmerswende.de/Wiebel_Das%20Vademecum_fuer_lustige_leute
- Žeňuchová, K. (2016a). Z archívnych prameňov a najnovších výskumov o J. I. Bajzovi. *Slavica Slovaca*, 51(1), 71-79.
- Žeňuchová, K. (2016b). Humoristická a zábavná próza v diele J. I. Bajzu medzi literatúrou a folklórom. In K. Žeňuchová (Ed.), *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte. 2. doplnené vydanie* (s. 79-96). Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV.

Príloha

Tabuľka textových konkordancií medzi J. I. Bajzom, S. Andrádcom a *Vade Mecum*

Baiza (1795)	Andrád (1789, 1790)	Vade Mecum (1774 - 1777)
6. Diogenes cíľ Strelca	1789: 159. Diogenes a' tzél eleibe áll	V: 114. Diogenes beym Ziel
9. Potok pregde	1789: 144. Várja a' víz' le-folyását	VIII: 242. Das grösste Bild der stupidesten Dummheit
20. Wítaz	1789: 198. Vitézsége egy katona Tisztnek	I: 132. Der Bravour eines Offiziers
38. Jdĩ ti hore, a spadĩni doľe	1789: 93. Le-esik a' házról, és agyon üt mást	I: 129. Der getödtete Spanier
56. Podľe Minerwi sowa malugú	1790: 15. Minerva mellé bagoly van festve	VIII: 97. Aus der Mythologie
57. Cicero	1790: 38. Cicero és egy 40. eszt. Dáma	-
58. Plášť za stolĩcu Poslowi	1789: 6. Köppenyeg széke egy Követnek	VII: 262. Schnelle Besonnenheit
59. Semeñec segícý, a dwa wogáci	1789: 13. Kender-vető paraszt és két Huszár	-
60. Gednooký, a hrbatý	1789: 19. Fél szemű és a' pupos hátú	-
61. Malá kuchiña welké hospodárstwĩ	1789: 20. A' kis konyha nagy gazdaság	I: 18. Die gute Wirtschaft
62. Odsúdeñj proti muchám	1789: 29. Legyek gyilkosa	I: 32. Der Fliegentodtschlag
63. Kedi láska ustává?	1790: 41. Vén szerelem	VIII: 211. So würden sie alls sagen
64. Každĩmu swoga toľiko hláva sluší	1789: 30. Kinek-kinek a' maga feje illik	-
66. Lakomý	1789: 123. A' fösvénynek istrangja	V: 165. Der bezahlte Strich
68. Mládý Pañi opice	1789: 47. 'A majom Urfiak	-
70. Kedi prestañeš hrať?	1790: 62. Mikor szünöl-meg játszodni?	I: 49. Das Spiel und die Liebe
71. Vzdicki protiwno čiñila	1790: 63. A' vizzel szembe keresi feleségét	II: 16. Die widerspänstige Frau
72. Čo rozdeluge poétu od blázna?	1789: 52. Külömbőség egy Poéta 's egy bolond között.	-
73. Neni do Neba wedúca cesta	1789: 57. Nem egekbe vezérlő út.	I: 67. Der Edelmann und der Geistliche
74. Lakomý koña merá	1789: 49. Méri a' lovat egy fösvény	I: 54. Der verschlagene Geizige
75. O bláznĩwĩch skutkéch kniha	1789: 61. Esztelen tselekedetekről való könyv	I: 124. Das Buch der Thorheiten

76. Lońi lepšeg wec swú konal	1789: 62. Tavaly jobban tselekedett	-
77. Horúca kaša	1789: 66. Meleg pástétom	I: 80. Die heisse Pastete
78. Stariho čloweka čtnostĩ	1789: 74. A' vén ember Praerogativái	-
80. Nepredám gešte toho koňa	1790: 88. Nem adom-el a' lovat, mert ki tudja?	I: 164. Das Pferd, welches der Tod einer Frau verursachte
81. Osel w Žáka premeňeny	1789: 46. Hogy változik a' szamár Deákká?	I: 43. Der Eseldieb
82. Nebuďe, čo bich gá móhel prehráť	1789: 89. Nem marad, a' mit el-veszessen	I: 126. Der Vater und Sohn.
89. Wislaný ke cteňu Kráľa	1789: 91. A' Lángvedoki Deputatusok	I: 127. Die Deputirten von Languedoc
93. Ďáblowá dcéra	1790: 154. Az ördög leánya	III: 160. Des Teufels Töchter
94. Zabil predce otca	1790: 168. Nem atya gyilkosa mert a' nem volt atya	II: 189. In der Noth wird oft eine unangenehme Wahrheit bekannt
95. Pekelný horúcý dwog-zlatník	1789: 98. Az ördög meleg tallérja	V: 276. Der angeführte gewinnsüchtige Wirt
96. Čirné wlasý, bílé fúzy, a brada	1789: 97. Fejér szakáll és fekete haj	IV: 48. Ursache eines grauen Bartes
97. Né Felčíra, než tesara	1789: 79. Egy Tisztnek ellovik a' lábát	I: 101. Der Seeoffizier
98. Klin klinem, lháńĩ lháńjm	1789: 87. Szeget szeggel, hazugságot hazugsággal	IV: 229. Man muss eine Lügen mit der andern vertreiben
107. Bodek nad i	1790: 179. Pont az i. felibe	-
110. Šumka	1789: 102. Sonkát eszik a' mátróz	I: 165. Der Matroze
111. Gak. Né	1789: 105. Ha. Nem	VIII: 109. Lakonische Antwort
112. Slepý se swítníkem	1789: 111. Egy vak a' lámpással	III: 23. Der Blinde mit einer Laterne
113. Koňa na wisokém strome hľedať	1789: 113. Varju fészekben találtatik-meg a' ló	V: 129. Wo man verlohrenen Sachen suchet
114. Hwezdár čosi uhádnúl	1790: 189. Az Astrologus ki-találja, hogy a' Dáma nem gazdag	-
120. W lete sá buďem wíc sáńkuwať	1790: 204. A' jövö nyáron többet szánkáz	-
123. Druhý Samson	1789: 117. Második Sámson	I: 60. Der andere Simson
124. Sokrates	1789: 122. Socratesról rosszul szólanak	-
125. Stribernú ližicu w káwi wimáča	1789: 126. El-nyelettetik az ezüst kalán	-

128. Manželka chce biť knihú	1790: 210. Könyv szeretné lenni egy asszony...	II: 172. Die Frau ein Buch
130. Sedlo též, neb z drewa gest	1789: 127. A' Paraszt fás szamarával	III: 240. Der Bauer und Barbierer
132. Wúl li gest leňiwegšý, anebo žena?	1790: 251. Az ökör e restebb vagy az asszony?	IV: 58. Wer ist fauler als ein Ochs
134. Čo nagnowšého?	1790: 397. Nó hát mi az ujság? Éppen semmi sintsen	VI: Die vorbereiteten schlimmen Nachrichten
135. Nemáš giného místa?	1789: 271. Egy légy az I. Já-kób Király orrán	III: 85. Eine Fliege auf der Nase
138. O gak malý nosiček!	1789: 147. Jaj be nagy orr! jaj be kis orr!	III: 115. Das allemal übel abgelaufene Urtheil eines Narren
140. Gaká bila w posledném kri	1790: 253. Az utolsó bokorban csak olyan páltzát vágunk a' milyent kapunk	V: 41. Die unentschlüssige Schöne
141. Diogenes na twár wiplwal	1789: 148. Diogenes ábrázatra pök	II: 122. Der sonderbare Spuckkasten
142. Kriwý Nemeč pádel s koňa	1789: 150. Le-esik a' lóról a' sánta Frantzia	I: 150. Der lahme Reuter
143. Ge li wíceg, než gedeb Búh?	1789: 151. Hány Ísten vagyon?	-
145. Gako mucha w mléce	1790: 265. Mint a' légy a' téjben	IV: 43. Die Fliege in der Buttermilch
146. Obed u lakomca	1790: 267. Hogy tud ebédelni a' fösvenynél	IV: 259. Eine Wette die einen Geizhals um eine Mahlzeit bringt
148. Gako dušu swú miluge	1790: 283. Ugy szereti mint a' lelkét	II: 219. Der Weichling
149. Domicián	1789: 170. Domitianus kegyetlen vólt	VIII: 248. Vibius Cripus
150. Wégdēte predce	1789: 171. Bé fér a' kövér Abbás-is a' kapun	III: 83. Der dicke Bischof
151. Peter Cár w paróke	1789: 172. Péter Czár a' Dantzkai parókban	-
155. Radem mlúwtē	1789: 173. Rendre beszelljete	III: 21. Einer nach dem andern
156. Trn na nosi krádežníkowi	1789: 176. Toll nó az orrán a' tolvajnak	VIII: 271. Das böse Gewissen
157. Dwogá gednoho obilá w gednem roku žaťba	1789: 182. Két aratás egy esztendőben	-
158. Zhorila z domem i manželka	1790: 250. El-égett házával a' felesége-is	IV: 18. Schlimm und auch nicht schlimm
159. Turek nesúdí o barwenég twári	1790: 284. Egy Török nem itél a' piross ortzáról	II: 233. Antwort des Türkischen Gesandten

160. K nohe žrida priwázal	1789: 181. Lábához köti a' tsikót	-
161. Geden kowač, a dwa kadleci	1789: 188. Egy kováts és két takáts	VII: 16. Ein Schmidt und drey Schneider
162. Pekarowi čapku wzal wogák	1789: 191. A' sütő fejből el-lopják a' sapkát	IX: 127. Der sagte es doch, daß er stehlen wollte
165. Zakázať misľiči	1790: 286. Meg-tiltani a' gondolkozást	III: 95. Das verbotene Denken
166. Nočný strážník	1789: 194. Egy éjtszakai strázsa	-
167. Plášte kradnúcý	1789: 199. Köpönyeg-lopó	-
168. Polácký kupec ze swím kočišem	1789: 206. Egy Lengyel kalmár kotsissával	V: 139. Der Selbstverrath
169. Spíwagícý šwec	1789: 211. Éneklő föltozó varga	III: 169. Der singende Schuflicker
170. Strážník wogák, a d'elo	1789: 215. A strázsa és az ágyú	IV: 17. Die schwäbische Schildwacht
171. Kdiž si tam bil-s, wic tam bilo bláznuw	1789: 220. Mikor ő ott vólt, több bolond vólt	VI: 107. Eine gute Antwort vielleicht von ohngefaehr
172. Od kteriho času zlé sú zrcadlá?	1790: 294. Miólta nem jók a' tükrök?	VI: 184. Die Abnahme der Künste
175. Pre čo weterný mlín žalár gest?	1789: 222. Miért tömletz egy szél-malom?	-
176. Wel'ká brána, malé Mesto	1789: 232. Nagy kapu 's kit-sin város	-
177. Odpočiwám gedíne, a zás buďem	1789: 252. Tsak ki-nyugossza magát, és ismét sir	-
178. Tri weci nelibi	1789: 223. Három dolgot nem szeret	V: 163. Die Wünsche
179. Ze žártu smrti smrt' nasleduwala	1789: 254. Egy nagy tréfából halál következett	I: 125. Ein großes Schrecken kann Kranke heilen, und Gesunde toedten
182. To sá mi nikdi nepri-hodílo	1789: 244. E' soha sem történék rajtam	VIII: 256. Solche Fälle sind selten
183. Násilné manželstw	1790: 320. Erőszakos házas-ság	II: 283. Die erzwungene Heyrath
186. Poslúcha muža na wí-deňj	1790: 329. Férfjének engedelmesked pro forma	VI: 30: Die Wirkungen einer lächerlichen Geschichte
190. Nikdi nevidel múdrég ženi	1790: 331. Soha nem látott okos asszonyt	IX: 63. Kinder und Narren sprechen die Wahrheit
191. Práwe dñes mám blázneňá deň	1789: 256. Épen ma van a' bolond napom	IV: 60. Viel Gegenwart des Geistes
192. Stidí sá, že nemocný nebil	1789: 257. Szégyenli, hogy beteg nem vólt	V: 94. Eine seltene Ursache zur Schaam

193. Ke stáňú, a uťekáňú nóh obuw	1789: 260. Állani és szaladni való saru	VII: 61. Die Schweizerschuhe
195. Za muža ítí	1790: 336. Férjhez-menni	–
196. Skoro stáwagích stratił peníze	1789: 268. A' jókor fel-költ el-vesztette pénzét	III: 42. Vorthail der Faulheit
198. Záwdanek dáwa na budúcé raňej	1790: 372. Elöre-is fizet felesége sebéért	I: 142. Der Mann der seine Frau schlug
199. Sokratesa w trpez-łiwosti Učitelé	1790: 352. Kitöl tanul Sokrates türedelmet?	–
200. Neni čudu, nebo ode mňa widéli	1789: 288. Nem tsuda, mert töllem látta	III: 238. Der ungeschickte Laquay
201. Lakomý sá gedná o obesenj	1789: 286. Egy fösvény alkusz a' hóhérral	II: 13. Der Geitzige und der Scharfrichter
202. Slobodné psi a priglejené kamene	1789: 295. Szabad ebek, 's kötött kövek	–
207. Zdrawí bud'te! mňa nese	1789: 296. Adieu! engemet viszen	I: 235. Der vermeynte Teufel
209. Hádka	1790: 364. Három férfiak 's asszonyok a' vizen –	–
211. Do Sw. Gána wiwozí sneh	1789: 280. Szent János napig el-horja a' havat	–
215. Osle! wistúp z cesti	1789: 292. Szamár! állj-ki az utból	VI: 312. Alles was man verlangen konnte
216. Ostroha w záňádrú	1789: 131. Sarkantyú a' kebelében	IV: 50. Ein Schwabenstreich
217. Na ništ súcý	1789: 129. Semmire-kellők	II: 80. Antwort eines Candidaten
219. Lekáruw na Sweťe nagwíc	1789: 128. Orvos van a legtöbb	I: 175. Ein jeder will ein Arzney-verständiger seyn
220. Dlhoké sú ženské řeči	1790: 371. Hosszú az asszonyok beszéde	II: 7. Predigt von der Samaritanerin
221. Nedobrowolňe trpiti	1789: 310. Nem kész akarva szenvedni	–
223. Wlasi, brada, a fúzi	1789: 294. Haj, szakáll, és bajussz	–
225. Na suchu sá učit' plíwatí	1789: 285. Víz nélkül uszni tanulni	–
226. Ohňa dál strážňik	1789: 282. Tűzet ád a' strážsa	I: 220. Das Feuergeben
227. Ze sňehu soľ robiti	1789: 277. Hóból só tsi-nálni	IX: 18. Art, das Salz zu bereiten
228. Né ženi, než gazika gég sá bogi	1790: 376. Nem tölle, hanem a' nyelvétől fél	IV: 100. Nicht vor der Person, sondern vor Sache fürchtet man sich

230. Né cwičeľe, než drozdi	1790: 373. Nem fogoly-madár hanem tsatsogó szajkó	V: 280. Der unglückliche Geburtstag
235. Prwe prepita nedwedá koža, nežli nedwed' zabity	1789: 301. Előre el-adott medve bőr	II: 258. Die verkaufte Bärenhaut
236. Huncúti! dwa a dwa chodže	1789: 300. Huntzsutok! pároslag mennyetek	II: 171. Der Schulmeister und seine Schüler
237. Dobrá manželka wždicky werná	1790: 12. A' jó asszony mindig hiv	-
238. Wždicky gest gednaká tñ moga	1789: 279. Mindenkör egy az árnyékod	-
240. Gróf dobrý gest; ale Grófká!	1790: 14. A' Hertzeg jó ember, de a' Hertzegné -	VII: 111. Naivität eines Bauern
245. Až do odrobini celího zedli wlci	1789: 281. Mind egy falatig meg-ették a' farkasok	-
246. Slzá mu oči pre welký dím	1790: 71. Könyvez a' szeme a' nagy füst miatt	IX: 206. Da war wahrhaftig die Frau Herr im Hause
247. Krádký meč gako múže biť podlúžen	1790: 37. A' rövid kard hogy nyulik-meg?	-
248. Lepšý gest člowek bez penéz, nežli peníze bez čloweka	1790: 23. Jobb az ember pénz nélkül, mint ez a' nélkül	-
250. Zahálčiwost' neni robotá	1789: 94. A' restség nem dolog	VI: 311. Recht sonderbar gewünscht
251. Pre čo má zelenú krew?	1789: 95. Miért zöld a vére?	VI: 238. Die erklärte Farbe
254. Od každég husi neberú míta	1790: 75. Nem minden luttól vesznek vámat	IX: 124. Nicht alle Gänse gehen Accise
255. Né gá, než manželka gest lítostí hodná	1790: 91. Kedvetlenebb a' Feleségem mint én	-
256. V maškare owlečená ženská	1790: 93. Maszkorás asszony	II: 34. Die Masque
257. Očné sklá kupuge sedlák	1789: 101. Szem-üveget vásárol a' paraszt	II: 135. Die Brille
258. Menekrates Lekár Gu-piter	1789: 18. Orvos Menecrates Jupiter	-
259. Obraz gég, né ale gu chce wzítí za manželku	1790: 108. A' képit el-házásithatja, de -	V: 43. Das billige Erbieten
260. U prostred dwéč krčém Kríž	1789: 110. Két tsap-szék közt a' feszület	II: 18. Die beyden Wirtshäuser
261. Hrozba	1789: 115. Fenyegetés	VIII: 166. Starke Drohungen
262. Dum bláznuw, a Úradná česť	1789: 136. Bolond-ház, és a' Tanátsi rang	VII: 275. Die Beförderung
263. Po máli dále ugdeš	1789: 140. Lassan jáj 's tovább haladsz	-

264. Malárowa, a twárna barwa	1790: 114. Egy kép-író és az ortza festő szín	VII: 131. Die hübsche Farbe
266. Mrtwý manžel ožil	1790: 89. Fel-támad meg-hólt férje	I: 262. Der von der Todten auferstandene
268. Gestli bi sá chcel ďábel ožeňiti	1790: 92. Ha az ördög meg-akarna házasodni –	–
269. Recht zum – Obrát' sá Kubko!	1789: 163. Recht zum – Fordulj Gyurka!	–
270. Dág dále zaucho	1789: 167. Add elébb a' pofot	–
271. Kamenná Metellusa hawran	1789: 175. A' Metellus kő hollója	–
272. Kartu hltá, abi wihral	1789: 179. Le-nyeli a' kártyát, hogy nyerjen	–
273. Sudce, a pacholek Mlinára obeseny	1789: 178. A' Biró és a' mólnár szolgája fel-akasztatnak	–
274. Starost domu manželka má	1790: 94. Feleségemé a' ház dolga	II: 188. Etwas von der Haushaltung
280. Mnohorečný Archelau-sa Barwir	1789: 189. Archelaus tsát-sogó beretvássa	VI: 218. Eine neue Mode zu frisieren
281. Každodenné zanep-rázdneň	1790: 130. Minden napi foglalatosság	I: 92. Die Chronik einer Woche
282. Skopa kradnúcího wogáka poznal bogtár	1789: 207. Az Őrüt lopó katonára reá ismér a' pakulár	–
288. Osluw do Úradu berú	1789: 71. A' Pap miért jár lovon?	I: 82. Der Priester und Richter
293. Misa gest teškého stráweňá	1789: 258. A' tál bajos emésztő	V: 254. Die schwer zu verdauende Speise
294. Klince, a peníze pokradnúcý	1789: 276. Szeget lopó 's tallért lopó	VII: 267. Der Normann und der Gaskonier
295. Žák sá chce dát wi-poťičkuwaťi za obed	1789: 284. Meg-akarja magát pofoztatni egy Deák az ebéd arrába	I: 181. Von einem Gasconier, welcher eine gute Mahlzeit genoß, ohne sie bezahlen zu dürfen
297. Wespasiána zalíbila gedna Paňi	1790: 156. Vespasiánusba szeret egy Dáma	–
298. Dwa pocestný sebe 4 míle cesti d'elá	1789: 253. Két szarándok eloszt 4. mértföldet	VIII: 173. Getheilte langer Weg
299. Za chrbtem šťastj	1789: 190. Háta megett a' Szerentse	–
300. Blázen, a Gawallír	1789: 193. Egy Bolond és a' Gavallér	II: 41. Der Hoffnarr Königs Jacobs des Ersten in Engelland
301. To wám o wás zrcadlá powedagú	1790: 138. Egy ifjat rágnak az asszonyok formájáért	IX: 31. Sie sahen die Balken in ihren eigenen Augen nicht

308. Cigáň slaňinu kradnúcý	1789: 359. Vizsont szallosnás Czigány	-
315. Bez zvonuw zwoňeno bítí nemúže	1789: 204. Harang nélkül nem lehet harangozni.	-
317. Wel'ko, a málo-nosý	1789: 225. Egyik orr kergeti a' másikat	-
318. Zmerití dwanáct' Paňi	1790: 218. Egybe veszteni a' Dámákat	-
319. Malár Lekárem žádá bítí	1789: 238. Egy Pictor Orvossá kíván lenni	-
320. Uši na nohách	1789: 76. Tyrannusnak lábán a' füle	I: 89. Der Tyrann Dionyssius und der Philosoph Aristippus
321. Pithágoras z učedelníkem swogim	1789: 31. Prothagorás és Evalthes	II: 271. Der nicht zu entscheidende Rechtshandel
323. Beznohího kamaráda nese	1789: 70 Paddy viszi lábatlan pajtássát	VIII: 110. Er traute bloss den Worten
329. Ze sna wikopá Otcowský poklad	1789: 302. Az álom ki-ásatja az apja kintsét	V: 111. Träume sind nicht zu verachten
331. Rohátý d'ábel bude s ňeho	1790: 257. Szarvas ördög leszen a' férje ezután	-
332. Gešte troge díték gedíne má	1790: 260. Még eddig tsak három gyermeke van	I: 106. Der wohl aufgenommene Verweiss
334. Superintendens z nadála wizituge	1789: 308. Az Inspector véletlen visitál	IX: 69. Anwendung einer biblischen Stelle
335. Odpadla z husél' struna	1789: 312. Elesik a lant húrja	-
336. Gósue zastawil slunce	1789: 250: Jó'sué állította-meg a' napot	IV: 170. Seit wenn stehet die Sonne stille
337. Slepímu sá nawrátíl poklad	1789: 315. Vissza-kerül a' vak kintse	II: 20. Der treuer Gewatter
339. Lakomy tratí svoju spravodlivú vec	1789: 324. El-vesz egy summa 's a' gyémánt	-
340. Gako zadržal Lampsak Anaksimenes?	1789: 334. Lampsacust hogy tartja meg Anaximenes?	VIII: 134. Schneller Einfall
341. Dwa Mládenci losugú o wogáctwo	1789: 177. Sorsot huz a' két paraszt	-
342. Z mnohého zlého lepší menšé	1790: 274. Sok rossz között a' kisebb jobb	I: 95. Die kleine Frau
343. Zatmeňj slúnca	1790: 289. Nap fogyatkozása	IV: 125. Die Sonnenfinsterniss
344. Geden hore, druhý doľe	1789: 135. Egyik hág fel, a' másik száll-alá	VII: 174. Die zwey Minister

345. Sw. Pismo sebe wikládagú	1789: 311. A' Szent Írást magyarázzák egy-másnak	VI: 11. Versuch in der exegetischen Theologie
347. Slúnečné hodíni zakrité	1789: 350. Fedeles árnyék-óra	–
348. Welké, malé uši	1789: 353. Kitsin és nagy fül	II: 223. Von langen Ohren
349. Tak sá radugú, že wipoweděti nemúžú	1789: 354. Ki nem mondhatják kívánságokat	–
350. Ukradnúl cigáň slaňinu	1789: 359. Viszont szallos Czigány	–
351. Kde sá rodi dwogohlávý orel?	1789: 369. Hol terem a' két-fejű sas?	I: 8. Das besondere Land
353. Nawrát mešec, a gá ti nawrátim ucho	1789: 380. Add az Uram erszényét 's ihol a füled	III: 183. Der Laquay, welcher seinen Herrn raechet
354. Dobrá radda préwozňikowi	1789: 376. Jó tanáts a' révésznek	II: 154. Der Schiffer
356. Nespim gá každimu	1790: 380. Nem aluszom én minden embernek	I: 81. Die vergessene Verstellung
357. O widáváňj zwona sá radděti	1790: 290. A' harangtól várni tanátsat	IV: 158. In dieser Sache ist schwer zu rathen
366. Ďiw	1789: 386. Az egér rágja-el a' tsizmát.	–
367. Fagčeňj, od smrtě zachránilo	1789: 384. Pardont nyer egy Pipás	VIII: 258. Man muss keinen Augenblick des Vergnügens versäumen
368. Na práwici blázen	1789: 391. Jobb-kéz felől a' bolond	–
369. Na kolíko osób má zakúritě	1789: 398. Hány személyre füttsön bé?	VII: 113. Der Marqueur
371. Welký Šándor, a Diomédes	1789: 366. N. Sándor és Diomedes	IV: 201. Eine sehr dreiste Entschuldigung
383. Chce li Zuchthaus?	1789: 309. Fenyiték-ház-beli Papság	–
385. Nechce pešý list něstě.		
442. Opilca swiňa holíla	1789: 45. Vigyázz! hogy meg ne vágj	–
467. Heródésowa swiňa	1789: 165. Héródes disznaja	–